

UO'K: 595.787

CATOCALA ELOCATA (ESPER, 1788) KAPALAGINING (LEPIDOPTERA: ERIBIDAE) MORFOLOGIYASI VA BIOEKOLOGIK XUSUSIYATLARI**МОРФОЛОГИЯ И БИОЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ CATOCALA ELOCATA (ESPER, 1788) (LEPIDOPTERA: ERIBIDAE)****MORPHOLOGY AND BIOECOLOGICAL FEATURES OF CATOCALA ELOCATA (ESPER, 1788) (LEPIDOPTERA: ERIBIDAE)****Botirov Elyor Arabboyevich**

Farg'ona davlat universiteti, katta o'qituvchi

Annotatsiya

Erebinae kenja oilasi dunyo bo'ylab 10000 ga yaqin turlarni birlashtiradi. Ushbu kenja oilaga mansub *Catocala elocata* kapalagini o'rganish ishlari 2022-2024 yillar davomida Markaziy Farg'onaning Yozyovon hududida joylashgan "Tabiat yodgorligi" va Janubiy Farg'onaning Farg'ona tumani Vodil hududida olib borildi. *Catocala elocata* kapalagi Markaziy va janubiy Farg'ona hududidan ilk bor qayd etildi. *Catocala elocata* monovoltin tur bo'lib, kapalaklarining uchish vaqti iyun-oktyabr oylariga to'g'ri keladi. Qurtlarining faol davri may-iyun. Qurtlari *Populus*, *Salixlar* kabi o'simliklarning barglari bilan oziqlanib, zarar keltiradi. Ozuqa ixtisosligiga ko'ra keng oligofag, mezofil ekologik guruhga mansub, yozgi-kuzgi tur. Kuz mavsumining ikkinchi yarmidan boshlab tuxumlik bosqichida qishlab qoladi.

Аннотация

Подсемейство *Erebinae* включает около 10 000 видов по всему миру. Изучение бабочки *Catocala elocata*, принадлежащей к этому подсемейству, проводилось в 2022-2024 годах в «Памятнике природы», расположенном в Ежiovонском районе Центральной Ферганы и Водильском районе Ферганского района Южной Ферганы. Бабочка *Catocala elocata* впервые отмечена в Центральной и Южной Ферганской области. *Catocala elocata* — моновольтинный вид, бабочки которого летают с июня по октябрь. Активный период червей — май-июнь. Черви питаются листьями таких растений, как *Populus* и *Salix*, и наносят им вред. Летне-осенний вид, относящийся к широкой олигофагической, мезофильной экологической группе по пищевой специализации. Зимует в стадии яйца со второй половины осеннего сезона.

Abstract

The subfamily *Erebinae* contains approximately 10,000 species worldwide. The study of the butterfly *Catocala elocata*, belonging to this subfamily, was carried out in 2022-2024 in the "Nature Monument" located in the Ezhiovonsky district of Central Fergana and the Vodilsky district of the Fergana district of Southern Fergana. The butterfly *Catocala elocata* was recorded for the first time in the Central and Southern Fergana region. *Catocala elocata* is a univoltine species whose butterflies fly from June to October. The active period of worms is May-June. The worms feed on and damage the leaves of plants such as *Populus* and *Salix*. A summer-autumn species belonging to a broad oligophagic, mesophilic ecological group in terms of food specialization. Overwinters in the egg stage from the second half of the autumn season.

Kalit so'zlar: *Erebinae*, *Catocala elocata*, monovoltin, ozuqa ixtisosligi, oligofag, mezofil, yozgi tur.

Ключевые слова: *Erebinae*, *Catocala elocata*, моновольтин, пищевой специализация, олигофаг, мезофилл, летний вид.

Key words: *Erebinae*, *Catocala elocata*, monovoltine, food specialization, oligophagus, mesophyll, summer species.

KIRISH

Erebidae Lepidoptera turkumining eng xilma-xil oilalaridan biri bo'lib, 25 000 ga yaqin tasvirlangan turlarga ega. Mazkur oilaga mansub *Erebinae* kenja oilasi dunyo bo'ylab 10000 ga yaqin turlarni birlashtiradi. Tunlamsimon kapalaklar katta oilasi orasida mazkur turlarning ko'pchiligi yaxshi o'rganilmagan. Kapalaklari yirtqichlardan himoyalani uchun o'ziga xos moslanishlar, shu jumladan, sezgir eshitish organlari va yirtqichlarni qo'rqituvchi ajoyib qanot ranglariga ega. Bu kenja oilaning qurtlari iqtisodiy ahamiyatga ega bo'lgan ko'plab o'simliklar bilan oziqlanib, zarar keltiradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

N.Homziak, J.Breinholt, A.Kawaharalar tomonidan Erebinæe kenja oilasining tarixiy tasnifi hamda yangilangan RO'YXATI, shuningdek, morfologik xususiyatlari yaxshi o'rganilgan [5]. A.Kuniyil va A.Peter tomonidan Hindistonning Eribinæe faunasiga 65 avlodga mansub 250 ta tur kiritilgan[6].

X.Bekchanovning (2023) Shimoliy-G'arbiy O'zbekistonning tangachaqanotli hasharotlar faunasiga bag'ishlangan tadqiqotlari tabiiy hamda antropogen ekotizimlar misolida olib borilgan bo'lib, mazkur ishlarning natijalarida *Catocala elocata* turining tadqiqot hududida uchrashiga oid ma'lumot mavjud [1].

TADQIQOT OBYEKTI VA USLUBLARI

Catocala elocata kapalagini o'rganish ishlari 2022-2024 yillar davomida Markaziy Farg'onaning Yozyovon hududida joylashgan "Tabiat yodgorligi" (40°39'43.3"N 71°28'33.9"E) va Janubiy Farg'onaning Farg'ona tumani Vodil hududida (40°10'39.6"N 71°42'57.8"E) olib borildi (1-rasm). Kapalaklarni yig'ish asosan kechalari tungi yoritgichli moslama yordamida amalga oshirildi. Yig'ilgan kapalaklarni erkak va urg'ochi individlaridan 2 tadan na'munasi ajratib olinib, kolleksiya tayyorlandi. Yig'ilgan materiallarni aniqlashda entomologik aniqlagichlar va elektron kataloglardan foydalanildi [2; 3; 4; 7].

1-rasm. Markaziy Farg'ona tabiat yodgorligi hamda Vodil qishlog'i hududlari

Olingan natijalar. Olib borilgan tadqiqotlar hamda yig'ilgan namunalar asosida *Catocala elocata* kapalagining ozuqa o'simligi, morfologiyasi va biologik xususiyatlari o'rganildi.

Taksonomik o'rni:

Oila: Eribidae Leach, 1815

Avlod: *Catocala* Schrank, 1802 avlodi

Tur: *Catocala elocata* (Esper, 1788)

Sinonimlari:

Noctua elocata Esper, 1787

Noctua marita Hubner, (1813)

Noctua nurus Hübner, (1822)

Catocala elocata var. *locata* Staudinger, (1892)

Catocala elocata kapalagi Markaziy va janubiy Yevropa, Shimoliy Afrika, Markaziy Osiyoda, Qozog'istonda keng tarqalgan [1]. O'zbekistonda Xorazm vohasida uchrashi (2023) qayd etilgan [1]. Bizning tadqiqotlarimiz natijasida Farg'ona vodiysining markaziy hududi Yozyovon tumani cho'llari (tabiat yodgorligi hududi) hamda janubiy hududidan – Farg'ona tumanining tog' oldi hududlarida ilk marotaba qayd etildi.

Aniqlangan joyi va muddati: Farg'ona tumani Vodil qishlog'i aholi tomorqasi ♂1; ♀1 (E.Botirov, O.Qayumova, 08.10.2023), Yozyovon tumani tabiat yodgorligi hududi ♂1; ♀1 (E.Botirov, 15.06.2023).

Ozuqa o'simliklari: Terak (*Populus* L., 1753); Tol (*Salix* L., 1753,).

Qisqacha morfologik tavsifi: Kapalagining tanasini uzunligi 35 mm, mo'ylovlarning uzunligi 15 mm, oldingi qanotining uzunligi 40 mm, kengligi 22 mm, orqa qanotining uzunligi 32 mm, kengligi 26 mm. Kapalak qanotlarini yozganda kengli 80 mm ni tashkil etadi.

BIOLOGIYA

Oldingi qanotlari jigarrang-kulrang rangga ega bo'lib, ko'plab to'liqinli ko'ndalang chiziqlar va murakkab naqshlarni hosil qiladi. Qanotlarning chetlari ham notekis to'liqinsimon shaklda. Oldingi qanotining markazidan o'tgan ko'ndalang qoramtir-jigarrang hoshiya orasida buyrak shaklidagi to'q qoramtir belgisi mavjud. Orqa qanotlari qizil, keng va qora tasma shaklidagi dog'lari bor Orqa qanotlarining cheti oq rangda (2-rasm).

2-rasm. *Catocala elocata* Esper, 1788 (Original rasm)

Biologiyasi. *Catocala elocata* monovoltin ya'ni bitta avlod berib rivojlanadigan tur hisoblanib, kapalaklarining uchish vaqti iyun-oktyabr oylariga to'g'ri keladi. Qurtlarining faol davri may-iyun. O'simliklardan *Populus*, *Salix*larning barglarini zararlaydi. Ozuqa ixtisosligiga ko'ra keng oligofag, mezofil ekologik guruhga mansub, mavsumiy aspektiga ko'ra yozgi-kuzgi tur. Kuz mavsumining ikkinchi yarmidan boshlab tuxumlik bosqichida qishlab qoladi.

XULOSA

Catocala elocata kapalagi Markaziy va janubiy Farg'ona hududidan ilk bor qayd etildi. *Catocala elocata* monovoltin tur bo'lib, kapalaklarining uchish vaqti iyun-oktyabr oylariga to'g'ri keladi. Qurtlarining faol davri may-iyun. Qurtlari *Populus*, *Salix* kabi o'simliklarning barglari bilan oziqlanib, zarar keltiradi. Ozuqa ixtisosligiga ko'ra keng oligofag, mezofil ekologik guruhga mansub, yozgi-kuzgi tur. Kuz mavsumining ikkinchi yarmidan boshlab tuxumlik bosqichida qishlab qoladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. X.O'.Bekchanov "Shimoliy-G'arbiy O'zbekistonning tangachaqanotlilari (Insecta, Lepidoptera) faunasi va ekologiyasi"// Biol. fan. dokt. diss. (DSc).-Toshkent.-2019. - B. 320
2. Botirov E.A. Janubiy Farg'ona agrotsenozlari tunlam kapalaklari (Lepidoptera: Noctuidae) faunasi va ekologik xususiyatlari //Academic research in educational sciences. – 2022. – T. 3. – №. 5. – P. 1276-1283.
3. Botirov E.A. "Janubiy Farg'onaning *Agrotis* avlodi tunlam kapalaklari faunasi va ekologik xususiyatlari"// FarDU. Ilmiy xabarlar. 2023. №.2. –B. 173-178.
4. Botirov E.A. "Фауна и экологические особенности бабочек совок (Lepidoptera: Noctuidae) агроценозов Южной Ферганы"// The Way of Science International scientific journal, Volgograd. 2023- №3 (109), -P. 4-8.
5. Kuniyil, A. P. ., Peter, A.. A checklist of Erebinæ (Lepidoptera, Erebidæ) from India. ENTOMON, 2022.- №.47(4). – P. 425-432.
6. Homziak NT, Breinholt JW, Kawahara AY. A historical review of the classification of Erebinæ (Lepidoptera: Erebidæ). 2016. Zootaxa 4189. -P. 2-41. DOI: [10.11646/zootaxa.4189.3.4](https://doi.org/10.11646/zootaxa.4189.3.4)
7. Shermatov M.R., Botirov E.A. "Tunlam kapalaklarning (Lepidoptera: Noctuoidea) ozuqa spektriga oid". //Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities. – 2022. – T.10. – №.11. – P. 78-84.